

Katerina Malšina,* Jevgen Sinkevič**

Trnova pot razvoja narodne ideje v 20. stoletju: problemi oblikovanja naroda na Slovenskem in v Ukrajini skozi oči ukrajinskega zgodovinarja

IZVLEČEK

Avtorja v prispevku prikažeta razvoj narodne ideje s primerjavo državnopravnih in socialnih procesov na Slovenskem in v Ukrajini v času od druge polovice 19. stoletja do konca 20. stoletja. Z vpogledom v dokumentarne in narativne vire o oblikovanju ukrajinskega in slovenskega naroda opozarjata na skupnost bivanja Slovencev in Ukrajincev v eni državi – avstroogrskem imperiju – ter na kronološko in vsebinsko podobnost zgodovinskih osamosvojitvenih procesov v obeh državah v avstroogrskem obdobju ter po prvi in tudi drugi svetovni vojni.

Avtorja postavljata vprašanja o določanju pomenov: Kaj je »nacionalna ideja« v primerjavi s politično in državno idejo? V čem se slovenska in ukrajinska nacionalna ideja razlikujeta? Kaj sta sedanja »slovenski narod« in »evropski narod«?

Ključne besede: narodna ideja, Slovenija, Ukrajina, oblikovanje naroda, slovenski narod, ukrajinski narod

ABSTRACT

DIFFICULT PATH TO DEVELOPING THE IDEA OF A NATION IN THE 20TH CENTURY: PROBLEMS IN FORMING A NATION IN SLOVENIA AND UKRAINE AS SEEN BY AN UKRAINIAN HISTORIAN

The article presents the development of the idea of a nation by comparing constitutional and social processes in Slovenia and Ukraine from the second half of the 19th century to the end of the 20th century. Upon examining the documentary and narrative sources on the formation of the Ukrainian and Slovenian nations, the authors point out that both Slovenians and Ukrainians co-existed within one country – the Austro-Hungarian Empire – as well as to the chronological and thematic similarity of historical independence movement processes in both countries, focusing on the period of Austria-Hungary, as well as on the time after World War I and World War II.

The emphasis is on defining the following terms: What is a “national idea” compared

* dr., docentka, Diplomatska akademija Ukrajine, 2, ul. Velika Žitomirska, Kijev 01001-Ukrajina, kvmastro@yahoo.com

** dr., red. prof., Zgodovinska fakulteta Črnomoške državne univerze Petra Mogile, 10, ul. 68 desantnikov, Mikolajiv 54003-Ukrajina, e.sinkevych@gmail.com

to the political and state-related idea? What is the difference between the Slovenian and Ukrainian national idea? How should we define the "Slovenian nation" and the "European nation" today?

Keywords: national idea, Slovenia, Ukraine, formation of a nation, Slovenian nation, Ukrainian nation

Razpad Sovjetske zveze in Jugoslavije ter razglasitev neodvisnosti Ukrajine in Slovenije leta 1991 sta povečala zanimanje ukrajinskih in slovenskih raziskovalcev za probleme narodov in vprašanje njihovega oblikovanja. V Ukrajini so to odražale raziskave,¹ ki so se nanašale na določeno zgodovinsko gradivo.²

¹ Гл. О. Бочковський, *Вступ до націоналістичної філософії* (Київ: Генеза, 1998). Степан Й. Вовканич, *Національна еліта та інтелектуальний потенціал державотворення* (Львів: Комерційна академія, 1995). С. Гелей, «Українська національна ідея – методологія державотворення», в: *Українська політологія* (Львів: Комерційна академія, 1995), 15–43. В. Горський, *Історія української філософії: курс лекцій* (Київ: Наукова думка, 1996). Я. Грицак, *Нариси історії України: формування української модерної нації XIX–XX століття* (Київ: Генеза, 1996). В. Іванишин, *Нація, державність, націоналізм* (Дрогобич: Відродження, 1992). Ф. Канак, «Національна ідея: поняття і принципи», *Розбудова держави*, №11 (1994): 16–23. Г. В. Касьянов, *Теорія нації та націоналізму* (Київ: Либідь, 1999). В. Кафарський, *Нація і держава: Культура, Ідеологія, Духовність* (Івано-Франківськ: Плай, 1999). А. Колодій, *Нація як суб'єкт політики* (Львів: Кальварія, 1997). І. Макаровський, *Національна ідея, політична ідеологія та культура* (Івано-Франківськ, s. n., 1996). *Націоналізм: антологія* (Київ: Смолоскип, 2000). Ю. І. Римаренко, Л. Є. Шкляр in С. Ю. Римаренко, *Етнодержавознавство: теоретико-методологічні засади* (Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001). Л. Є. Шкляр, *Етнос. Культура. Личність: філософсько-методологічні аспекти дослідження* (Київ: Наукова думка, 1992). О. Шморгун, «Основний зміст поняття, українська національна ідея», *Розбудова держави*, № 6 (1997): 10–19.

² Ярослав Р. Дашкевич, «Перегук Віків: три погляди на минуле і сучасне України», *Україна: Наука і культура*, 26/27 (1993): 44–78. Іван В. Діак, *Українська національна ідея: шлях до Великої України* (Київ: Б. м., 2005). М. Жулинський, «Українська національна ідея в ідеологічній системі державотворення», *Голос України*, 23. 11. 1995, 2. Ольга Забужко, *Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період* (Київ: Наукова думка, 1992). А. Карась, «Українська національна ідея», в: *Політологія* (Львів: Світ, 1994), 342–57. І. Кресіна, *Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: етнополітологічний аналіз* (Київ: Вища школа, 1998). В. Лизанчук, *Завжди пам'ятай: ти Українець!* (Львів: Мальва, 2001). С. Макаруч, *Український етнос: виникнення та історичний розвиток* (Київ: НМК ВО, 1992). Ф. Медвідь, «Взаємозв'язок національної і релігійної ідей в контексті релігійно-духовного життя України», *Вісник УАДУ*, №1 (2003): 363–68. Ф. Медвідь, «Микола Міхновський як речник української національної ідеї», *Мандрівець: наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія»*, №3–4 (32–33) (2001): 45–46. Я. Радевич-Винницький, *Україна: від мови до нації* (Дрогобич: Відродження, 1996). А. Свідзінський, «Проблеми формування нації та держави в сучасній Україні», *Універсум*, № 1–2 (63–64) (1999): 28–33. М. Томенко, *Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії* (Київ: Українська перспектива, 1995). Р. Шпорлюк, «Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII початку XIX ст.», *Україна: наука і культура* 25 (1991): 159–67.

V raziskavah priznanih slovenskih strokovnjakov vidiva željo, da bi dokazali pravico do združitve slovenskih pokrajin z odrezanimi v letih 1868 in 1920, to je s Primorjem in Koroško,³ pri čemer upošteva tudi programe slovenskih političnih in kulturnih organizacij ter mnenja posameznih osebnosti o slovenskem nacionalnem vprašanju⁴ in jugoslovanstvu.⁵ V tem pogledu bova obravnavala zgodovinski razvoj na Slovenskem, povezan z vprašanjem oblikovanja naroda in nacionalne države v modernem in novejšem času.⁶ To vprašanje je imelo predvsem praktičen pomen, ki se je kazal kot nujna potreba tedanjega, za Slovenijo pa tudi današnjega zgodovinskega časa.

Kaj je torej nacionalna ideja? Zakaj je slovenska prav slovenska ali ukrajinska prav

³ Gl. Lambert Ehrlich, »Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20,« v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 24 (Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, 2002), 53–618. Avgustin Malle, »Med deželno in narodno zavestjo – primer Koroške,« v: *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti*, ur. Stane Granda in Barbara Šatej (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998), 29–43. Tamara Pečar, *Die Stellung der Slowenischen Landesregierung zum land Kärnten 1918–1920* (Dunaj: Filozofska fakulteta Dunajske univerze, 1973). Janko Pleterški, *Narodna in politična zavest na Koroškem: narodna zavest in politična orientacija prebivalstva Slovenske Koroške v letih 1848–1914* (Ljubljana: Slovenska Matica, 1965).

⁴ Zvonko Bergant, »Razmerje med vero in narodnostjo pri Ivanu Tavčarju in Ivanu Šušteršiču,« v: *Zbornik Janka Pleterškega*, ur. Oto Luthar in Jurij Perovšek (Ljubljana: ZRC SAZU, 2003), 175–88. *Zbornik simpozija o Francu Jezi*, ur. Marko Tavčar (Gorica: Goriška Mohorjeva, 1995). Alenka Nedog, »O nastanku izjave treh komunističnih strank o slovenskem narodnem vprašanju,« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7 (1967), št. 1–2: 365–83. Jurij Perovšek, »Idejni, družbeni in narodnopolitični nazori Ivana Tavčarja po ustanovitvi Jugoslovanske demokratske stranke leta 1918,« v: *Melikov zbornik: Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje*, ur. Vincenc Rajšp et al. (Ljubljana: ZRC SAZU, 2001), 885–902. Jurij Perovšek, *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929* (Ljubljana: Modrijan, 1996). Jurij Perovšek, *Samoodločba in federacija: slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012). Jurij Perovšek, »Simpozij '150 let slovenskih narodnih programov',« *Zgodovinski časopis* 53 (1999) št. 1: 119–21. Janko Prunk, *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945* (Ljubljana: Društvo 2000, 1985). Janko Prunk, *Nova slovenska samozavest: pogovori s slovenskimi političnimi prvaki* (Ljubljana: Lumi, 1990). Bogumi Vošnjak, *U borbi za ujedinjenu narodnu državu: utisci i opažanja iz dobe svetskog rata i stvaranja naše države* (Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1928).

⁵ Zvonko Bergant, »Ivan Tavčar in narodno vprašanje: od slovenstva k jugoslovanstvu,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 42 (2002), št. 3: 5–19. Dušan Biber, »Jugoslovanska ideja in slovensko narodno vprašanje v slovenski publicistiki med balkanskimi vojnami v letih 1912–1913,« *Istorija XX veka: zbornik radova*, 1, (1959): 285–326. Dušan Pirjevec, »Slovenstvo, jugoslovanstvo in socializem,« *Naša sodobnost* 9 (1961), št. 11: 1116–29. Lojze Ude, *Slovenci in jugoslovanska skupnost* (Maribor: Obzorja, 1972).

⁶ Bojan Godeša, *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006). Bogo Grafenauer, *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj* (Ljubljana: Slovenska matica, 1987). Stane Granda, *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo: dokumenti z uvodno študijo in osnovnimi pojasnili* (Ljubljana: Nova revija, 1999). Igor Grdina, *Od rodoljuba z dežele do meščana* (Ljubljana: Studia humanitatis, 1999). Tine Hribar, *Slovenci kot nacija: soočanja s sodobniki* (Ljubljana: Enotnost, 1995). Vasilij Melik, *Slovenci 1848–1918: razprave in članki* (Maribor: Litera, 2002). Jurij Perovšek, »V zaželeni deželi: slovenska izkušnja s Kraljevinom SHS/Jugoslavijo 1918–1941 (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009). Janko Pleterški, *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju* (Maribor: Obzorja, 1981). Janko Prunk, *Slovenski narodni vzpon: narodna politika (1768–1992)* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992). Janko Prunk, »Slovenski nacionalni interes iz zgodovinske retrospektive,« *Teorija in praksa* 39 (2002), št. 4: 548–58. *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti*, ur. Stane Granda in Barbara Šatej (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998). Fran Zwitter, *O slovenskem narodnem vprašanju* (Ljubljana: Slovenska matica, 1990).

ukrajinska? Kako se razlikujeta med seboj in v čem sta drugačni od beloruske, poljske ali srbske? Nacionalna ideja namreč ni le nabor zgodovinskih simbolov, sloganov in socialne varnosti. Nacionalna ideja je skupen cilj in dolgoročna strategija za razvoj družbe, medtem ko je politična ideja način udejanjanja nacionalne ideje, državna ideja pa način udejanjanja politične ideje.

Ko govorimo o ukrajinski nacionalni ideji, vidimo, da je bila v življenju in ustvarjalnosti znanega ukrajinskega pisatelja M. Draja - Hmara dominantna; nacionalno je, tudi v povezavi s socialno humanistično idejo, povezoval z univerzalnim. Ko je v letih 1915–1917 v Sankt Peterburgu študiral slavistiko na Univerzi v Petrogradu, se je M. Draja - Hmara počutil kot pravi Ukrajinec. Maja 1917 se je vrnil v Ukrajino, v Kijev, kjer je aktivno sodeloval pri narodnem preporodu ukrajinskega naroda.

M. Draja - Hmara je v letih 1918–1923 kot zasebni docent predaval na Univerzi v Kamenec-Podolsku, kasneje pa je bil profesor občega slovanoslovja. Univerzo v Kamenec-Podolsku je imenoval »trdnjavo« nacionalizma in temelj izobraževanja študentov v izrazito nacionalistični smeri. Svoji ženi Nini Petrovni je priznal, da se je čutil Ukrajince, in poudaril, da bo na tej poti vztrajal in raje umrl, kot da jo opusti. Njegova obljuba se je izkazala za usodno, kar dokazuje njegova prezgodnja smrt v taborišču na reki Kolymá (v »kamenu vreči«)⁷ 19. januarja 1939. V zapisniku zaslišanja je svojo dejavnost na univerzi označil za kontrarevolucionarno in svojo zavest kot nacionalistično: »V letih 1918–1923 sem bil član profsorskega kolektiva Univerze v Kamenec-Podolsku, kjer nenacionalistov ni bilo.«⁸

Ruski imperij je tako kot Avstro-Ogrska vključeval slovanske narode. Vendar so bili v Rusiji slovanski narodi večinski, zato je bilo oblikovanje nacionalne zavesti med Poljaki, Ukrajinci in Belorusi veliko intenzivnejše kot med avstrijskimi Slovani. V Avstro-Ogrski sta bila večinska naroda Nemci in Madžari, ki sta se etnično zelo razlikovala. To je spodbudilo širše sodelovanje avstrijskih Slovanov pod ideološkimi slogani panslavizma in njegovih drugih pojavnih različic, kar se je odražalo predvsem v politiki Hrvatov in Slovencev po porazu Avstrije v vojni z Italijo leta 1868.

Med slovenskimi kulturnimi in političnimi osebnostmi, ki so dosledno zagovarjale nacionalno idejo, lahko omenimo slovenskega narodno socialnega političnega agitatorja in organizatorja, pisatelja in novinarja Frana Radeščka. Prvič je moral zapustiti Slovenijo leta 1911, ko je odšel na Češko. Drugič pa je od 1912 do 1921 bival v Srbiji, kjer je sodeloval s srbsko vojsko. Povod za prvo Radeščkovo začasno izselitev, ki je imela zanj dolgoročne posledice, sta bili njegovi politična in organizacijska dejavnost: bil je med vodilnimi pripadniki Narodno socialne stranke in je izdajal svoje glasilo. Po vrnitvi s Češkega je 12. avgusta 1912 pripravil prvi kongres sloven-

⁷ V obdobju od konca 1920 pa do leta 1953 je Zveza sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) ustvarila obsežen sistem koncentracijskih taborišč, kamor so bili v smrt poslani »sovražniki« tedanjega režima. Taborišča so bila predvsem v severovzhodni Sibiriji, kjer so bile podnebne razmere permafrosta nevzdržne za človekovo bivanje, in pri reki Kolyma. Pri Kolyma so postopek uničevanja »neposlušnih« pogosto pospešili s »kameno vrečo« globoko kameno jamo na dvorišču, zgoraj zaprto le z železno mrežo, kjer so zaporniki od mraza in lakote hitro umirali.

⁸ Забужко, *Філософія української ідеї*.

skih narodnih socialcev v Ljubljani. Ponovna Radeščkova dejavnost je bila povod za drugo, usodnejšo izselitev jeseni leta 1912.⁹ Leta v emigraciji – predvsem v vojnem času, ko se je soočil s srbskim razumevanjem jugoslovanstva –, so bila zanj prelomna in so bistveno vplivala na njegov politični in svetovnonazorski preobrat. Po letu 1918 je poudarjal zvestobo slovenstvu, »svojemu ljudstvu«. Leta 1921 se je v Slovenijo vrnil razočaran in idejno povsem preoblikovan. Skozi vse njegovo delovanje pa se je vlekla »rdeča nit« – prizadevanje in boj za samostojnost in avtonomijo slovenskega naroda, za nerazdeljeno in nedeljivo Slovenijo v mejah, zarisanih po prevratu leta 1918 pod Narodno vlado Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani (Narodna vlada) in z zakonodajnim avtonomnim deželnim zborom v Ljubljani.

Oživitev interesa nacionalnega oblikovanja se ne pojavlja le danes. Medtem ko angleška meščanska revolucija v 17. stoletju ni bistveno vplivala na družbeni razvoj evropske celine, je francoska revolucija veliko prispevala k razvoju liberalizma 19. stoletja. Ta je hkrati z mnogimi drugimi idejami prvič poudaril problem samoodločbe narodov, ki je neločljivo povezan z vprašanjem oblikovanja nacionalne ideje.

Praktična politika 19. stoletja je ponujala veliko gradiva za razmislek; pojav novih nacionalnih in političnih idej je potreboval zgodovinsko utemeljitev in razvoj sistema dokazov za narodne pravice, ki bi zadovoljil vse strani. V kolonialnem svetu in v skoraj vseh evropskih večnacionalnih državah je nacionalna ideja podrejenega naroda prišla v nasprotje z državnopravno idejo gospodujočega oziroma večinskega naroda.

Proces oblikovanja nacionalne ideje pri kolonialnih narodih Srednje in Vzhodne Evrope¹⁰ je zaradi več razlogov potekal počasi: odvisnost, ostanki fevdalnega sistema

⁹ Irena Gantar Godina, »Prisilno izseljenstvo političnega agitatorja Frana Radeščka 1911–1921,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 47 (2007), št. 2: 49–50, 53–54.

¹⁰ V marksističnih sovjetskih in tudi postsovjetskih zgodovinskih teorijah smo zagovarjali in še vedno zagovarjamo stališče, da so bili vsi slovanski narodi, razen ruskega, kolonialni, razdeljeni med štiri evropske imperije: ruskega, pruskega, avstrijskega in turškega. Na to sta opozorila že Marx in Engels med revolucijo 1848–49. To stališče je v več delih, posebej v trilogiji *Slovani, njihovi vzajemni odnosi in povezave* (1886–90), zagovarjal tudi češki zgodovinar Jozef Perwolf. Njegova zgodovinsko-zemljepisna raziskava zajema tudi nemško asimilacijo slovanskih dežel. Med drugimi evropskimi socialisti, ki so raziskovali to vprašanje, je treba omeniti še Wilhelma Liebknechta (1878), od zadnjih ruskih del pa študijo Vladimira Medinskega *O ruskem suženjstvu, umazaniji in »zaporu narodov«* (2010). (O tem gl. O. Перволюф, *Славяне, их взаимные отношения и связи: 3 тт.* (Varšava: Типогр. К. Ковалевскаго, 1886–1890). Wilhelm Liebknecht, *Zur orientalischen Frage: oder soll Europa kosackisch werden? Mahtwort an das deutsche Volk* (Leipzig: R. C. Höhme in Komm, 1878). Николай И. Ульянов, *Замолчанный Маркс* (Франкфурт-на-майне: Посев, 1969). В. Мединский, *О русском рабстве, грязи и »тюрьме народов«* (Москва: Олма Медиа Групп, 2010)). – V zgornjem kontekstu namesto izraza »avstroogrška monarhija« uporabljamo izraz »avstroogrski imperij«, ker je monarhija oblika vladavine, imperij pa oblika države. Načeloma za avstrijski (od 1867 avstroogrski) imperij in za ostale celinske imperije v politološkemu kontekstu uporabljamo izraz *telurokracija*. Avstrijski (avstroogrski) imperij se ni veliko razlikoval od »klasičnih« kolonialnih zahodnih imperijev. V njem so avstrijski Nemci vladali Madžarom (do 1867) in Slovanom. Načini vladanja so bili podobni kot v prekomorskih imperijih, s prav takim odnosom do osvojenega. Takoj po začetku revolucije leta 1848, v kateri so Madžari poskušali ustvariti svojo državo, Poljaki pa so vstopili v oborožen boj, so se v nemškem tisku pojavile »raziskave« o Slovanih kot nezgodovinskih narodih. Ker naj bi jih v zgodovino »vpisali« šele Nemci, za Slovane velja, da so nehvaležni narodi. O njih so pisali podobno kot v britanskem tisku o sipajih (indijskih vojakih, ki so vstajali v letih 1857–59). Podoben odnos do Slovanov sta imela

ipd. Fevdalna elita teh narodov je bila šibka, meščanstvo se je šele oblikovalo. Prav večetničnost pa je po svoje pospeševala nastanek narodnih gibanj in nacionalna ideja se ni začela oblikovati zgolj v meščanskih krogih, zato so jo tudi predstavljali z različnimi imeni – panslavizem, jugoslavizem, neoslavizem.

Ta proces se je začel v pomladi narodov sredi 19. stoletja. V drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja so podrejeni narodi začeli narodnoosvobodilni boj, poudarili nacionalno idejo in prispevali k padcu pruskega, avstroogrškega, ruskega in otomanskega imperija v letih 1917–1922 ter si utrli pot v neodvisnost.¹¹

Slovensko nacionalno idejo so leta 1848 oblikovali v programu Zedinjene Slovenije. Program je zahteval zaščito slovenskega naroda pred germanizacijo in združitev vseh slovenskih dežel, avtonomijo ter enakopravnost slovenskega jezika. Od vseh slovenskih zahtev je bila uresničena le ena – o slovenskem jeziku, vsaj v ustavi leta 1849.

Nadaljevanje programa je bilo »taborsko gibanje«, ljudska zborovanja, na katerih so zahtevali nacionalno združitev v avtonomno enoto v okviru avstrijskega imperija. Toda po letu 1867, ko je Madžarska izsilila enak položaj svojega naroda z nemškim, so avstrijski Slovani spoznali, da morajo združeno delovati za svoje pravice; eni z idejo trializma, drugi z idejo avstroslavizma, mnogi so rešitev videli v jugoslavizmu.

V Ukrajini kot delu ruskega imperija se je nacionalna ideja v drugi polovici 19. stoletja razvila v drugačnih razmerah. V Rusiji slovanski narodi za svojo osvoboditev niso potrebovali ideološke in politične enotnosti, zato je bilo za ukrajinsko nacionalno gibanje v takratnih razmerah značilno »kulturnišvo« (kulturno gibanje), ki je bilo deloma podobno slovenskemu taborskemu gibanju. Ukrajinci se niso spraševali o odcepitvi, temveč so se zavzemali za širjenje pismenosti in izobrazbe v maternem jeziku med širšim prebivalstvom. Zahteva je bila zavržena z Valujevsko okrožnico 18. julija 1863 in Emskim ukazom 30. maja 1876, s katerima so prepovedali uporabo ukrajinskega jezika.¹²

tudi Karl Marx in Friedrich Engels. Po Marksu so bili v avstrijskem imperiju nosilci zgodovinskega razvoja samo Nemci, Madžari in morda Poljaki. »Misija vseh drugih večjih in manjših plemen je [...], da izumrejo v svetovnem revolucijskem viharju. In zato so sedaj kontrarevolucionarni.« – »Vse te male brezglavo trmaste narode bo revolucija izbrisala, odstranila z zgodovinske poti.« – Ульянов, *Замолчанный Маркс*, 10.) Marksove besede o »slovanskih barabah« in Čehih, ki »bodo prve žrtve zatiranja s strani revolucije«, je podpiral tudi Engels. Po njegovem mnenju je bila zgodovinska misija zahodnih Slovanov »zaključena stvar«. – »Njihova osvojitve se je zgodila v interesih civilizacije. [...] Mar je bilo kaznivo dejanje s strani Nemcev in Madžarov, da so velikemu imperiju pridružili te nemočne, šibke male narode in jim omogočili sodelovanje v zgodovinskem razvoju, ki bi jim bil sicer tuj?« – Ульянов, *Замолчанный Маркс*, 13.)

¹¹ Николай Бердяев, *Судьба России* (Москва: Изд-во МГУ, 1990).

¹² Valujevska okrožnica z dne 18. 7. 1863 je bila predpis ministra za notranje zadeve ruskega imperija P. A. Valueva o prepovedi tiskanja verske, izobraževalne in otroške literature v malorusščini (ukrajiniščini). Valuev je zapisal, da »nobenega posebnega maloruskega jezika ni bilo, ni in ne more biti in da je narečje, ki ga uporabljajo preprosti ljudje, isti ruski jezik, pokvarjen zaradi poljskega vpliva«. – И. С. Александровский, »Язык' или ,наречие'? : полемика вокруг украинского языка в XIX в.« *Вестник МГОУ*, № 1 (2009): 46–53) – Emski ukaz cesarja Aleksandra II. z dne 30. 5. 1876 je bil dopolnitev Valujevske okrožnice, ki je izrinjala ukrajinski jezik iz kulturnega življenja. Ukaz je prepovedal vnašanje knjig v ukrajinskem jeziku na ozemlje ruskega imperija, izdajanje literature in glasbenih besedil v ukrajiniščini, prevajanje tujih besedil v ukrajiniščino, tisk kakršnih koli ukrajinskih

Naj opozorimo, da sta avstroogrski in ruski imperij razpadla iz podobnih razlogov: medtem ko je v Rusiji prevladal družbeni dejavnik, je bil v Avstriji odločilen nacionalni; pri južnih Slovanih je zmagala ideja jugoslavizma, saj so ga podprle širše množice Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Pomembno je, da so bili skoraj vsi nehistorični evropski slovanski narodi v času prve svetovne vojne organizirani kot vojaška sila v okviru cesarskih vojsk. Po eni strani jih je mobilizirala osrednja oblast, po drugi strani pa so bili to prvi koraki k oblikovanju nacionalne avtonomije po koncu vojne. Takšen primer so poljske nacionalne čete v sestavi nemške in avstroogrske vojske.

V številnih avstrijskih polkih je bilo zaradi teritorialnega sistema rekrutiranja 70–80 odstotkov Čehov. Znana je zgodba o prostovoljnemu prehodu celotnega avstrijskega pehotnega polka na rusko stran, ki so ga zaradi njegove češke etnične sestave v vsakdanjem jeziku imenovali »praški otroci«. V Rusiji je Kerenskijeva vlada iz vojnih ujetnikov kmalu oblikovala češkoslovaško prostovoljsko legijo; 75.000 Čehov in Slovakov je sodelovalo v bojih z Nemci in Avstrijci tudi na ukrajinskih področjih (pri Zborovem julija 1917, pri Bahmaču marca 1918 itd.). Po vrnitvi v novoustanovljeno češkoslovaško državo so s svojimi bajoneti okrepili novorojeno republiko.

Glede na teritorialni sistem rekrutiranja je bilo značilno tudi oblikovanje posebne ukrajinske legije, imenovane »Sičovi strelci«, saj je zahodni del Ukrajine (Galacija) od leta 1772 pripadal Avstriji.¹³

Kot slovenski primer naj omenimo polke, v katerih je bila glavna vojaštva slovenske narodnosti. Največ slovenskih polkov (pet) je bilo na italijanski fronti.¹⁴ Med drugim lahko omenimo tudi upor v dodatnem bataljonu slovenskega 97. pehotnega polka konec maja 1918 v Radgoni.¹⁵ Slovenski častniki so bili razporejeni po različnih področjih in polkih avstroogrske vojske.

Iz mnogih razlogov in zaradi vojne kot glavnega vzroka so centralizirani imperiji povsem razpadli. Nehistorični narodi, ki so že takrat imeli svoje politične organizacije in vojaške strukture (te so zagotavljale oboroženo zaščito volje naroda) so razglasili svojo nacionalno suverenost. Med njimi so bile Poljska, Češkoslovaška, Država Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS), Finska, Ukrajina in baltske države. Razlika med Slovenci in zahodnimi Ukrajinci na eni strani ter Poljaki, Finci in Čehi na drugi

knjig, vzpostavitev ukrajinskega gledališča, prirejanje koncertov z ukrajinskimi pesmimi in poučevanje v ukrajinskem jeziku v osnovnih šolah. Ime Emski ukaz izhaja iz nemškega mesta Bad Ems, kjer je Alexander II. podpisal omenjeni ukaz.

¹³ Дашкевич, »Перегук віків,« 44–78.

¹⁴ Viktor Andrejka, »Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes,« v: *Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, ur. Josip Mal (Ljubljana: Leonova Družba, 1928), 269.

¹⁵ Dušan Nečak, »Vojaški upor v Radgoni 23. in 24. maja 1918,« v: *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920*, ur. Janko Liška in Miroslav Ravbar (Murska Sobota: Pomurska založba, 1981), 343. Janko Pleterski, »Slovenci in Avstro-Ogrska,« *Večer*, 11. 11. 1992, 17. Janez J. Švajncar, *Slovenska vojska 1918–1919* (Ljubljana: Prešernova družba, 1990), 12. Vlado Vodopivec, »Odmevi oktobra med slovenskimi vojaki v avstroogrski armadi,« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7 (1967), št. 1–2: 121–27. Lojze Ude, »V Radgoni so se uprli,« *Delo*, 25. 5. 1968, 19.

strani pa je bila, da jim ni uspelo obraniti oziroma ohraniti svoje državnosti. Za kratek čas, od 29. oktobra do 1. decembra 1918, so Slovenci imeli popolno avtonomijo znotraj Države SHS, ki je bila ustanovljena v prehodnem času pred združitvijo zahodnobalkanskih Slovanov v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS).

Tudi Ukrajinci so poskusili izkoristiti svojo priložnost. Še v okviru Rusije so marca 1917 ustanovili svoje zakonodajno telo – Ukrajinsko centralno rado (UCR, Osrednji svèt), ki je razglasila ustanovitev Ukrajinske ljudske republike (ULR) v Kijevu. Novembra 1918 so v Galiciji razglasili ustanovitev Zahodnoukrajinske ljudske republike (ZULR). Prizadevanja Ukrajincev in Slovencev za zagotovitev državnosti so bila podobna. Proces oblikovanja ukrajinske nacije¹⁶ in slovenske nacije se ni razlikoval od načina oblikovanja drugih slovanskih nacij.

Žal v vzhodni Ukrajini proces oblikovanja naroda v začetku 20. stoletja še ni dosegel ravni zahodnih Ukrajincev. Zato ukrajinska konsolidacija med osvobodilnim bojem v letih 1917–1920 ni zadoščala za osamosvojitve. V očeh večine Ukrajincev je socialni vidik prevladal nad narodnoosvobodilnim, na kar so se zanašali boljševiki in belogardisti. Zgovoren primer je dejstvo, da so Čehi in Poljaki svojo državo gradili na dobro pripravljenih temeljih. V vzhodni Ukrajini je bila na oblasti Centralna rada s sedežem v Kijevu, ki sta jo vodila dva znana politika, zgodovinar Mihajlo Gruševski in pisatelj Volodimir Vinničenko.¹⁷ Za Ukrajino je bila nepričakovana celo razglasitev neodvisnosti v 4. *Universalu* Centralne rade januarja 1918.¹⁸ To je bil dokaz, da

¹⁶ Gl. Дашкевич, »Перегук віків,« 44–78.

¹⁷ Володимир К. Винниченко, *Відродження нації: історія української революції: марець 1917 р. – грудень 1919 р.: 3 тт* (Київ-Відень, 1920).

¹⁸ *Universalu* UCR so bili odredbe – razglasi, ki jih je izdajal ukrajinski parlament, in so nadaljevali tradicijo hetmanov ukrajinskih kozakov iz obdobja od 15. do 18. stoletja. UCR je izdala štiri *Universal*, ki so izražali posamezne stopnje v razvoju ukrajinske države od avtonomije do neodvisnosti. – 1. *Universal* z dne 10. 6. 1917 je razglasil avtonomijo Ukrajine v okviru Rusije. To je bil odgovor UCR na odklonilen odnosčasne ruske vlade do ideje ukrajinske avtonomije. Na podlagi 1. *Universal*, ki je izjavljal, da se »ne bomo [...] ločili od celotne Rusije [...], ukrajinsko ljudstvo mora samo upravljati s svojim življenjem«, so za zakonodajni organ razglasili Vseukrajinski državni zbor, za njegov izvršilni organ pa Generalni sekretariat. Avtor 1. *Universal* je bil Volodimir Vinničenko. – 2. *Universal* z dne 3. 7. 1917 je zadeval sporazume med UCR inčasno rusko vlado. Časna vlada je priznala UCR in njen izvršilni organ Generalni sekretariat, UCR pa je priznala Vserusko ustavodajno skupščino. – 3. *Universal* z dne 7. 11. 1917 je razglasil Ukrajinsko ljudsko republiko (ULR), vendar formalno ni pretrgal federativne zveze z Rusijo, in demokratična načela: svobodo govora, tiska, veroizpovedi, skupščin, zborov, stavk, nedotakljivost človekove zasebnosti in stanovanja, nacionalno avtonomijo za manjšine (Ruse, Poljake, Žide), odpravil smrtno kazen, ukinil zasebno lastništvo zemljišč in zemljo priznal kot lastnino vseh ljudi brez odškodnine. Določil je še osemurni delavnik, uvedel reformo lokalne samouprave in razglasil volitve v Ukrajinsko ustavodajno skupščino 9. 1. 1918. – 4. *Universal* januarja 1918 je ULR razglasil za »samostojno, neodvisno, svobodno suvereno državo ukrajinskega ljudstva«, Generalni sekretariat UCR pa za Svet ljudskih ministrov. Stalno vojsko je zamenjal z milico, odredil volitve v lokalne ljudske svete, vzpostavil monopol nad trgovinami in nadzor nad bankami ter potrdil zakon o predaji zemljišč kmetom brez nadomestila. Svet ljudskih ministrov je pozval k nadaljevanju začelih pogajanj z velesilami in podpisu mirovne pogodbe, vse državljanke ULR pa k boju proti boljševikom. ULR so leta 1918 priznale Romunija, Francija, Velika Britanija, ZDA, Nemčija, Avstro-Ogrska, Bolgarija, Turčija, Japonska, Kitajska, Portugalska, Danska, Grčija, Norveška, Irak, Španija, Finska, Poljska, Švedska in Švica. Leta 1919 so jo priznali Madžarska, Češkoslovaška, Vatikan, Italija, Nizozemska in drugi.

na ozemlju ruskega imperija ni bilo prave povezave in prave komunikacije, podeželje pa je bilo še posebej odrezano od vsakršnih informacij.

Čeprav je imela Ukrajinska ljudska republika pravno neodvisnost, so njeni voditelji še vedno izražali lojalnost »demokratski« Rusiji, ki že dva meseca ni obstajala. To so potrdili tudi ukrepi vlade hetmana Pavla Skoropadskega, ki je 14. novembra 1918 objavil tako imenovano *Federativno gramoto* (ukaz o federaciji) o zavezništvu z »belo« (belogardistično) Rusijo. Ideolog ukrajinskega nacionalizma Dmitro Dontsov je upravičeno pripomnil: »To, da je *gramota* razglasila federacijo z neobstoječo Rusijo, *gramote* ne opravičuje. Vprašanje državne neodvisnosti ni vprašanje taktike«. ¹⁹

V obdobju od 16. avgusta do 1. decembra 1918 so dejavnosti Narodnega sveta in Narodne vlade v Ljubljani pokazale podobna prizadevanja v slovenski politiki. V tem kratkem času so slovenski politiki zagovarjali jugoslavizem. Jugoslavizem, to je politično dejavnost skupaj s hrvaško politiko pri oblikovanju enotne Države SHS in kasnejše zveze s Kraljevinami Srbijo in Črno goro, so poudarili avgusta 1918, ko se je pravkar oblikovani Narodni svet v Ljubljani razglasil za del še ne obstoječega Narodnega vijeća Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu (Narodno vijeće). ²⁰ Narodno vijeće je na predlog Narodnega sveta 31. oktobra 1918 imenovalo Narodno vlado v Ljubljani. ²¹ Narodni svet in Narodna vlada v Ljubljani sta imela v svojem nazivu besedo »narodna«, čeprav iz njega ni bilo razvidno, da gre za Slovenijo.

Težko si predstavljamo, da bi tako ravnali Carl Mannerheim, Tomas Masaryk ali Jozef Pilsudski. V času od 1918 do 1920 nacionalna ideja pri Ukrajincih in Slovencih še ni bila tako razvita, da bi se med njimi pojavil kak domači Mannerheim, Masaryk ali Pilsudski. Tako so morali biti Ukrajinci zadovoljni z obstoječimi kvazivodjami, kot sta bila npr. Volodimir Vinničenko ali Simon Petljura, ki sta s svojimi socialističnimi prepričanji izgubila najpomembnejše – narod. S socialističnimi eksperimenti in ozkimi prepričanji v postopno revolucijo v Rusiji sta povzročila razpršitev ukrajinskih narodnih moči. Vinničenko je zapisal: »Toda naš cilj, veliki, temeljni cilj, ni bila sama državnost kot taka. Naš cilj je bil prepород, razvoj naše narodnosti, prebujenje nacionalnega dostojanstva našega naroda in nujnost obuditve domačih oblik razvoja, pridobivanje teh oblik in zagotovitev njihovega udejanjanja. Državnost je torej le sredstvo za uresničitev tega pomembnega cilja.« ²²

Neskončna protislovja v idejah o razvoju Ukrajine so pripeljala do hude sovražnosti znotraj ukrajinskega gibanja in popolnega absurda. Vinničenko je nenehno poskušal najti kompromis med ukrajinskim socialističnim gibanjem in boljševiki, ki so mu bili bližje kot ukrajinski socialisti, denimo Simon Petljura. Patološka naklonjenost M. Gruševskega k demokratičnim geslom in njegova nepripravljenost, da bi se rusko socialistično gibanje razdelilo, sta bili značilni za prvega ukrajinskega predse-

¹⁹ Gl. Винниченко, *Відродження нації*. Doncov je poudaril, da razglasitev neodvisnosti Ukrajine zahteva pogumno odločitev – odcepitev od Rusije. Zato gramote ni priznaval in jo je imel za izdajo.

²⁰ Janko Pleterski, *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo* (Ljubljana: Slovenska matica, 1971), 244–46.

²¹ Perovšek, »V zaželjeni deželi«, 24.

²² Винниченко, *Відродження нації*, I, 11.

dnika. V tem se je zelo razlikoval tudi od ukrajinskih socialnih demokratov Galiciji. Zato je Centralna rada pod njegovim vodstvom zapravila veliko časa, saj je omejila svoja prizadevanja le na zahtevo po avtonomnem položaju Ukrajine v okviru Rusije. Tako so v 3. *Universalu*, obenem z razglasitvijo ULR, zapisali tudi naslednje: »Ne ločujemo se od Ruske republike, ohranjamo njeno enotnost, trdno stojmo na naši zemlji, zato da bi z našimi močmi pomagali vsej Rusiji, ki naj bi kot Ruska federacija postala federacija svobodnih in enakopravnih narodov.«²³

V ozadju teh lepih besed je stala zastrašujoča ideja. Avtorji navedene izjave preprosto niso razumeli objektivnega položaja. V mislih so imeli le enotno rusko meščansko republiko z začasno vlado Aleksandra Kerenskega na čelu in niso dojeli, da ta ne obstaja več.²⁴ Soočiti so se morali s precej drugačno Rusko sovjetsko republiko. V takšnih razmerah izjava o pomoči meščanski Rusiji in življenju z njo v federativni republiki ni pomenila nič drugega kot združeno fronto z rusko kontrarevolucijo. Ta pa je, po drugi strani, trdno stala na stališču enotne in nedeljive Rusije in Ukrajincem ni priznavala nobenih pravic. Ob tem so se Ukrajinci izkazali za povsem zmedene. Glavna gonilna sila Ukrajine, utrujeni kmetje, so se predali anarhiji in ropanju ter niso priznavali nobene oblasti (Nikola Mahno in mnoge druge skupine anarhistov). Ko so odprli oči, je bila državna neodvisnost Ukrajine že izgubljena. Tudi to je eden od razlogov, da razumni in veliki patrioti niso postali pravi voditelji naroda.

Na revolucijo februarja 1917 je bil ukrajinski narod povsem nepripravljen, predvsem zaradi političnega neznanja in nezavedanja svoje elite, ki je večinoma ostala v ujetništvu iluzij. To je razlog, da voditelji Centralne rade Ukrajinske ljudske republike niso realizirali zgodovinske priložnosti in niso rešili ne nacionalnih ne socialnih zahtev ukrajinskega ljudstva. Prispevek te faze boja za osvoboditev v procesu oblikovanja ukrajinske nacije pa je bil v naslednjem:

a) Zelo hitro je bil premagan neenakomeren razvoj različnih delov Ukrajine. Dokaz je bil *Akt zluke* (Zakon o poenotenju) Zahodne ukrajinske ljudske republike in Ukrajinske ljudske republike (januar 1919). Ta *Akt* je jasno pokazal, da so se Ukrajinci, kljub zgodovinskim posebnostim, predstavljali kot celota, kot skupnost. Tako je ukrajinska nacija absorbirala oba zgodovinsko ločena dela ljudstva, kar je svet moral priznati, čeprav nekateri sosedje tega niso želeli.²⁵

Problem regionalnih razlik je bil zelo težak in zapleten. Raziskovalec z Univerze Harvard (ZDA) ukrajinsko-poljskega porekla, profesor Roman Szporluk (Šporljuk), posebej opozarja na dejstvo, da so bili procesi oblikovanja naroda v ruskem in avstroogrskem imperiju tako različni, da se je postavljal vprašanje: Ukrajina – je to en narod ali sta dva? Dejansko le skupne etnične korenine (skupen jezik) niso dovolj za nastanek enotne nacije. Dejstvo je, da imajo tudi Avstrijci in Nemci skupne etnične

²³ Ibid., 12.

²⁴ Začasno vlado so aretirali 8. 11. 1917. Njen predsednik Kerenski se je skrival na severu Rusije, junija 1918 pa je pobegnil v London. Carja so ustrelili 16. 7. 1918.

²⁵ Češkoslovaška je zahtevala Zakarpatje in ga obdržala od leta 1920 do leta 1946. Poljska je zahtevala zahodno Ukrajino in jo obdržala od leta 1920 do leta 1939, Romunija pa je zahtevala Bukovino in jo obdržala do leta 1940.

korenine, toda ker so državljani različnih držav, so v daljšem zgodovinskem obdobju ustvarili dve različni naciji. Drugače so v začetku 20. stoletja ravnali ukrajinski intelektualci. Zavestno so poudarili geslo »sobornosti« (enotnosti) Ukrajine in si prizadevali ustvariti enoten standardiziran jezik, enotno kulturo, pozneje pa tudi enoten politični prostor.²⁶ To je bil vsekakor izjemen dosežek. Ukrajinci iz Rusije in Avstrije so postali en narod – ne zato, ker so govorili isti jezik. Ravno obratno: najprej so se odločili, da bodo postali enoten narod, potem pa so začeli govoriti isti jezik.

b) Velik dosežek osvobodilnega boja je bil, da se je združeno ljudstvo zares začelo zavedati sebe kot naroda, saj so se pred tem s temi kategorijami ukvarjali le intelektualci – pa še to le en del. To spoznanje se je razvilo na raven, ki je boljševiki niso mogli prezreti. Boljševiki so priznali Ukrajince kot samostojen narod, se dogovorili o oblikovanju »Ersatz-države«, Ukrajinske sovjetske socialistične republike (USSR), priznali so tudi nekatere ukrajinske (kvazi)nacionalne simbole, vladne ustanove in ukrajinsko (takrat sovjetsko) elito. Seveda ne bi nihče v Moskvi privolil v to, če bi bilo mogoče ukrajinsko voljo prezreti. Toda moč narodne volje je bila takšna, da je Kremelj ni upal izzivati.

c) Izkušnje obstoja ULR so bile za ukrajinski narod zelo poučne. Ukrajinska družba ni kasneje nikoli več dvomila o nujnosti lastne države. Razpravljali so le o njeni obliki, o vstopu enih ali drugih političnih blokov na oblast, da bi to vsebino osmislili. USSR je dejansko postala prava naslednica ULR, med širšim prebivalstvom je vzpostavila zavest o nacionalnih državnih institucijah, državnih simbolih, domoljubje je dobilo ne le etnično, marveč tudi državotvorno vsebino.

Toda ustvarjanje Ukrajinske sovjetske socialistične republike ni bil cilj boljševikov, saj sploh niso nameravali braniti suverenih pravic svojih narodov v Zvezi sovjetskih socialističnih republik (ZSSR), ker sovjetske republike niso imele nobene suverenosti. Razlog za odpor teh republik do Moskve in oblikovanje samostojne republike že v osemdesetih letih je bil prozaičen – nepripravljenost prenesti svoje pristojnosti v moskovski center. Posledica je bila takšna, kakršne komunisti niso pričakovali.

V Sloveniji se je proces oblikovanja naroda odvijal po svoje. Boj za identiteto in prepoznavnost Slovenije kot posebnega naroda, ki ima pravico do obstoja, je potekal pod vodstvom katoliškega in liberalnega ter pozneje tudi socialističnega tabora. V 9. stoletju so predhodniki današnjih Slovencev padli pod frankovsko in kasneje habsburško zatiranje in ni bilo znano, da bi imeli svoje državnopravne tradicije ter jasno določene etnojezikovne meje. Na pariški mirovni konferenci 1919–1920, ki je določila meje Kraljevine SHS in s tem potrdila obstoj nove državne enote na mednarodni ravni, prizadevanja slovenskega dela jugoslovanske delegacije, da bi preprečili delitev Slovenije med štiri države, niso bila uspešna. Za vpletene države Slovenci niso bili poseben narod, bili so le sporno ozemlje, strateško pomembno za nadzor Jadrana. Primorje, mesto Trst in 340.000 Slovencev so pripadli Italiji, Koroška in 640.000 Slovencev – Avstriji, del Prekmurja – Porabje z glavnim mestom Monošter – pa je

²⁶ Шпорлюк, «Українське національне відродження», 159–67.

ostal na Madžarskem. V Kraljevino SHS, ki jo je svet dojemal kot razširjeno Srbijo, je bilo vključenih le 60 odstotkov slovenskega prebivalstva in ozemlja.

Proces slovenske državnosti je bil prekinjen že v zgodnji fazi, ko se je leta 1918 šele začelo oblikovanje nacionalnih organov oblasti v razmerah popolne avtonomije. Državotvorno prizadevanje so Slovenci pokazali tudi in v času vojaško-diplomatskega boja za združitev vseh Slovencev v mejah Kraljevine SHS v letih 1919–1920. V kratkem času so se pokazali pozitivni učinki rasti slovenske nacionalne identitete. Za celo stoletje naprej so bili jasno določeni strateški cilji in taktične naloge slovenske politike; takratna slovenska politika je vztrajno izvajala svoj program za zaščito »pred raztapljanjem« in za ohranjanje slovenskega naroda.

Glavno nalogo so nacionalno usmerjeni politiki in kulturniki videli v zaščiti slovenskega jezika, raziskovanju zgodovinskih dokazov lastne državnopravne tradicije in ohranjanju vsaj nekaterih dosežkov demokracije in samostojnosti, kar so jim onemogočale razne reforme v kraljevini. V letih od 1920 do 1929 se je vodilna slovenska politična stranka, katoliška Slovenska ljudska stranka pod vodstvom Antona Korošca z različnimi taktičnimi metodami političnega boja uprla očitni nacionalni unifikaciji. Ta se je začela že z ustanovitvijo Kraljevine SHS in bila dokončno določena z Vidovdanske ustavo, ki je Slovence, Hrvate in Srbe opredelila kot plemena »troedinega jugoslovanskega naroda«. Leta 1923 je po interni razpravi o nacionalnem vprašanju proti nacionalni unifikaciji nastopila tudi Komunistična partija Jugoslavije.²⁷

Leti 1928 in 1929 sta postali mejnik v procesu narodne emancipacije Slovencev in Ukrajincev. Politična kriza leta 1928, ki jo je povzročil umor Stjepana Radića, in uvedba kraljeve diktature 6. januarja 1929 v Jugoslaviji sta bili povod za vzpostavitev avtoritarnega režima, za odpravo preostanka demokracije, za intenzivnejšo nacionalno unifikacijo in centralizacijo države. Drugače je bilo v Sovjetski zvezi. Totalitarni režim je v letih 1928–1929 začel z denacionalizacijo, to je z rusifikacijo in preganjanjem narodnokulturnih osebnosti, s fizičnim uničevanjem ukrajinskih nacionalnih intelektualcev in množičnim preseljevanjem v Sibirijo. V letih 1932–1933 je režim izvajal celo genocid nad ukrajinskim ljudstvom. Vse to so vzroki, da se je boj nacionalno usmerjenih Ukrajincev s politične ravni prenesel na kulturno in izobraževalno področje. Na politične pritiske so se podobno odzivali tudi Slovenci.

* * *

Očitno je, da se je med vojnama ukrajinska nacionalna ideja izkristalizirala, zlasti v razmerah razdelitve Ukrajine na zahodno in vzhodno. Tudi Slovenci so bili razkosani na štiri dele, in le 60 odstotkov slovenskega ozemlja je do sprejema centralistične

²⁷ Janko Pleterski, »Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ–KPS,« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7 (1967), št. 1–2: 277–316. Latinka Perović, »Dve koncepcije jugoslovenske države in shvatanjima jugoslovenskih komunistov u debati 1923. godine,« v: *Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923: dokumenti o oblikovanju federativnega nacionalnega programa KPJ*, ur. Jurij Perovšek et al. (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1990), 9–38. Perovšek, *Samoodločba in federacija*, 72–108.

ustave Kraljevine SHS leta 1921 imelo določeno avtonomijo. Do leta 1929 pa so bili Slovenci sestavni del državnega imena jugoslovanske skupnosti – Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Slovenci in Ukrajinci so se po prvi svetovni vojni ponovno pojavili kot sestavni del večetničnih državnih tvorb. Na eni strani je to upočasnilo narodnoemancipacijski proces, na drugi strani pa je spodbudilo razvoj nacionalnih elit, ki so vodile nacionalno gibanje, ne le v Sovjetski zvezi in Jugoslaviji, pač pa tudi v diasporah, od leta 1918 tako ukrajinske kot slovenske.

Ne glede na vse težave, represijo in genocid je imelo sedemdesetletno bivanje Ukrajincev v sestavi ZSSR vsaj nekaj pozitivnih posledic:

- prva in najpomembnejša je bila združitev vseh etničnih ukrajinskih ozemelj pod eno ukrajinsko (kvazi)državno pristojnost;
- drugo je predstavljalo oblikovanje ukrajinske (kvazi)vladne strukture in institucij, ki so v razmerah slabitve osrednje oblasti postale pomemben dejavnik mirne in povsem legitimne nacionalne samoodločbe;
- tretjo pozitivno posledico je pomenilo oblikovanje narodne ukrajinske (kvazi)državne elite. Ko je vodilna vloga Komunistične stranke Sovjetske zveze oslabela in se je namesto nje okrepila vloga dekorativnih Sovjetov, je Leonid Kravčuk, eden od ideologov Komunistične stranke Ukrajine, pokazal svoj politični talent tako, da mu je uspelo obrniti Verhovno rado (Višji svet) republike v instrument narodne samoodločbe. S tem je hkrati nevtraliziral lokalne ortodoksne komuniste. Seveda bi lahko dinamika razpada Sovjetske zveze vseeno rodila osebnost, podobno Leonidu Kravčuku, tudi če samega Kravčuka ne bi bilo.²⁸ V tem zgodovinskem trenutku je bil za ukrajinski narod Kravčuk enaka zahteva časa, kot sta bila leta 1918 Masaryk za Čehe ali Pilsudski za Poljake;
- kot četrto pozitivno posledico je treba šteti dejstvo, da je večkulturno in večetnično prebivalstvo ZSSR v več desetletjih razvilo neke vrste »republiški« patriotizem, ki je bil tudi temelj nacionalne identitete državljanov Ukrajine. Raziskovalec Boris Kravčenko, sklicujoč se na sovjetske avtorje, trdi, da je ukrajinska identiteta v letih 1960–1970 prevladovala tudi v rusificiranih regijah vzhodne Ukrajine.

Podobni procesi so v času druge Jugoslavije potekali tudi v slovenski družbi: a) oblikovanje nacionalne znanstvene in kulturne elite in njena združitev s politično elito, kar lahko ponazorimo z osebnostjo slovenskega zgodovinarja in politika dr. Janka Pleterskega; b) dvig narodne zavesti v osemdesetih letih 20. stoletja; c) vodilna vloga Zveze komunistov Slovenije pod vodstvom Milana Kučana v procesu decentralizacije Zveze komunistov Jugoslavije. Poleg tega sta bili Slovenija in Ukrajina v okviru svojih večnacionalnih federacij najbolj razviti in napredni na področju visokih tehnologij in industrije ter sta gospodarsko podpirali druge dele federacij; Ukrajino so upravičeno šteli za »žitnico« ZSSR. Podobni so bili tudi drugi razlogi izstopa Slovenije in Ukrajine iz svojih federacij.

Kot je razvidno, so bili procesi oblikovanja naroda v ukrajinski in slovenski družbi podobni. Čeprav neodvisnost Ukrajine in Slovenije v letu 1991 ni bila neposredna

²⁸ Жулинський, «Українська національна ідея», 2.

posledica oboroženega boja, ni bila božje darilo. Namesto tega se je osvoboditev v obeh državah pripravljala že pred tem (njene različne oblike so se izrazile že v prvi polovici 20. stoletja) in je bila precej logično nadaljevanje dolgotrajnega procesa oblikovanja naroda. Še več, obe republiki sta razglasili neodvisnost poleti leta 1991 in jo osvojili skoraj brez preliivanja krvi. Drugi narodi v okviru ZSSR in Jugoslavije niso bili v takem zgodovinskem položaju, da bi lahko izkoristili izjemne okoliščine leta 1991, zato so morali preživeti krvave nemire, državljanske vojne in razkole (ne smemo pozabiti vsaj Moldavije in Gruzije v Sovjetski zvezi, Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Kosova v Jugoslaviji).

Opozoriti je treba, da je oblikovanje ukrajinske in slovenske nacije, ne glede na trajanje, intenzivnost in posebne zgodovinske okoliščine, potekalo po »scenariju«, ki je skupen vsem evropskim narodom. Ukrajinska posebnost ni bila vsebina tega procesa, ampak več oblik izvajanja tega »scenarija« na ukrajinskih tleh.

Drugače je s Slovenci. Vzpostavitev nacionalne države še ni odpravila vprašanja dokončnosti procesa oblikovanja slovenske nacije. Slovenci v Italiji, na Koroškem v Avstriji in v Porabju na Madžarskem ohranjajo svojo slovensko nacionalno identiteto in imajo dokaze o etničnozgodovinski pripadnosti svojega ozemlja Slovincem, ne morejo pa se združiti s svojimi sonarodnjaki in s slovensko državo. Zato se postavlja teoretično vprašanje: ali lahko Slovence v Sloveniji obravnavamo kot samostojno nacijo, ki je končala svojo pot k polnopravnosti, ali pa naj jih kot nacijo obravnavamo samo v mejah današnje slovenske države in v ta proces ne vključujemo Slovencev izven Republike Slovenije? Kako naj opredelimo ta del slovenskega naroda, ki je razdeljen med tri druge države in je bil podvržen romanizaciji, germanizaciji in madžarizaciji ter ni sodeloval pri ustvarjanju nacionalne države: je to etnična manjšina, morda kaj drugega? In še, kako bi na začetku 21. stoletja opredelili evropski narod? Etnično-politična zgodovina Balkana in vse Evrope ponuja veliko podobnih primerov, ki zahtevajo nov razmislek.

Gotovo je, da proces oblikovanja naroda nima konca. Ima začetek, medtem ko lahko konec oblikovanja nacije pride le s koncem same nacije, saj se narodi nenehno razvijajo in spreminjajo, tako kot živi organizmi.

Viri in literatura

Literatura:

- *150 let programa Zedinjene Slovenije*. Ljubljana: Društvo 2000.
- Andrejka, Viktor. »Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes.« V: *Slovenci v desetletju 1918–1928: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, ur. Josip Mal, 269–94. Ljubljana: Leonova Družba, 1928.
- Bergant, Zvonko. »Ivan Tavčar in narodno vprašanje: od slovenstva k jugoslovanstvu.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 42 (2002), št. 3: 5–19.
- Bergant, Zvonko. »Razmerje med vero in narodnostjo pri Ivanu Tavčarju in Ivanu Šušteršiču.« V: *Zbornik Janka Pleterskega*, ur. Oto Luthar in Jurij Perovšek, 175–88. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003.
- Bevk, France. »Doživel sem vojaški upor v Radgoni.« *Delo*, 20. 7. 1968, 19.
- Biber, Dušan. »Jugoslovska ideja in slovensko narodno vprašanje v slovenski publicistiki med balkanskimi vojnami v letih 1912–1913.« *Istorija XX veka: zbornik radova*, 1, (1959): 285–326.

- Ehrlich, Lambert. »Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20.« V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 24, 53–618. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, 2002.
- Gantar Godina, Irena. »Fran Radešček: vpliv izseljenske izkušnje 1911–1921 na svetovnonazorsko opredelitev.« *Migracijske in etničke teme* 23, br. 3 (2007): 269–92.
- Gantar Godina, Irena. »Prisilno izseljenstvo političnega agitatorja Frana Radeščka 1911–1921.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 47 (2007), št. 2: 43–62.
- Godeša, Bojan. *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
- Grafenauer, Bogo. *Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj*. Ljubljana: Slovenska matica, 1987.
- Granda, Stane. *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo: dokumenti z uvodno študijo in osnovnimi pojasnili*. Ljubljana: Nova revija, 1999.
- Grdina, Igor. *Od rodoljuba z dežele do meščana*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1999.
- Hribar, Tine. *Slovenci kot nacija: soočanja s sodobniki*. Ljubljana: Enotnost, 1995.
- Kovačič-Peršin, Peter. »Zorenje slovenske narodne zavesti in identitete.« *2000: revija za krščanstvo in kulturo* (2000), št. 127/128: 26–48.
- Kurinčič, Franc. »Šli so s pesmijo na morišče.« *Slovenski poročevalec*, 24. 5. 1958, 4.
- Liebknecht, Wilhelm. *Zur orientalischen Frage: oder soll Europa kosackisch werden? Mahtwort an das deutsche Volk*. Leipzig: R.C. Höhne in Komm, 1878.
- Malle, Avguštin. »Med deželno in narodno zavestjo – primer Koroške.« V: *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti*, ur. Stane Granda in Barbara Šatej, 29–43. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998.
- Melik, Vasilij. *Slovenci 1848–1918: razprave in članki*. Maribor: Litera, 2002.
- Nečak, Dušan. »Vojaški upor v Radgoni 23. in 24. maja 1918.« V: *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918–1920*, ur. Janko Liška in Miroslav Ravbar, 335–46. Murska Sobota: Pomurska založba, 1981.
- Nedog, Alenka. »O nastanku izjave treh komunističnih strank o slovenskem narodnem vprašanju.« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7 (1967), št. 1–2: 365–83.
- Pečar, Tamara. *Die Stellung der Slowenischen Landesregierung zum land Kärnten 1918–1920*. Dunaj: Filozofska Fakulteta Dunajske univerze, 1973.
- Perović, Latinka. »Dve koncepciji jugoslovenske države u shvatanjima jugoslovenskih komunista u debati 1923. godine.« V: *Razprava o nacionalnem vprašanju v KPJ leta 1923: dokumenti o oblikovanju federativnega nacionalnega programa KPJ*, ur. Jurij Perovšek v sodelovanju z Jankom Prunkom in Jankom Pleterskim, 9–38. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1990.
- Perovšek, Jurij. »Idejni, družbeni in narodnopolitični nazori Ivana Tavčarja po ustanovitvi Jugoslovanske demokratske stranke leta 1918.« V: *Melikov zbornik: Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje*, ur. Vincenc Rajšp et al., 885–902. Ljubljana: ZRC SAZU, 2001.
- Perovšek, Jurij. »Simpozij '150 let slovenskih narodnih programov'.« *Zgodovinski časopis* 53 (1999), št. 1: 119–21.
- Perovšek, Jurij. »Temeljne značilnosti političnega in kulturnega življenja Slovencev v prvi Jugoslaviji.« V: *1918–1941*, ur. Marko Štepec, 15–20. Ljubljana: Muzej novejše zgodovine Slovenije, 2011.
- Perovšek, Jurij. »V zaželeni deželi: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009.
- Perovšek, Jurij. *Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918–1929*. Ljubljana: Modrijan, 1996.
- Perovšek, Jurij. *Samoodločba in federacija: slovenski komunisti in nacionalno vprašanje 1920–1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2012.
- Pirjevec, Dušan. »Slovenstvo, jugoslovanstvo in socializem.« *Naša sodobnost* 9 (1961), št. 11: 1116–29.
- Pleterski, Janko. »Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ–KPS.« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7 (1967), št. 1–2: 277–316.
- Pleterski, Janko. »Slovenci in Avstro-Ogrska.« *Večer*, 11. 11. 1992, 17.

- Pleterski, Janko. *Narodna in politična zavest na Koroškem: narodna zavest in politična orientacija prebivalstva Slovenske Koroške v letih 1848–1914*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1965.
 - Pleterski, Janko. *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1971.
 - Pleterski, Janko. *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*. Maribor: Obzorja, 1981.
 - Prunk, Janko. »Slovenski nacionalni interes iz zgodovinske retrospektive.« *Teorija in praksa* 39, št. 4 (2002): 548–58.
 - Prunk, Janko. *Nova slovenska samozavest: pogovori s slovenskimi političnimi prvaki*. Ljubljana: Lumi, 1990.
 - Prunk, Janko. *Slovenski narodni programi: narodni programi v slovenski politični misli od 1848 do 1945*. Ljubljana: Društvo 2000, 1985.
 - Prunk, Janko. *Slovenski narodni vzpon: narodna politika (1768–1992)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.
 - *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti*, ur. Stane Granda in Barbara Šatej. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998.
 - Švajncer, Janez J. *Slovenska vojska 1918–1919*. Ljubljana: Prešernova družba, 1990.
 - Ude, Lojze. »V Radgoni so se uprli.« *Delo*, 25. 5. 1968, 19.
 - Ude, Lojze. *Slovenci in jugoslovanska skupnost*. Maribor: Obzorja, 1972.
 - Vodopivec Vlado. »Odmevi oktobra med slovenskimi vojaki v avstro-ogrski armadi.« *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 7 (1967), št. 1–2: 121–27.
 - Vogrič, Ivan. »Italijansko zgodovinopisje o uporu 97. pehotnega polka v Radgoni leta 1918.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 43 (2003), št. 2: 115–29.
 - Vošnjak, Bogumil. *U borbi za ujedinjeno narodno državo: utisci i opažanja iz dobe svetskega rata i stvaranja naše države*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1928.
 - *Zbornik simpozija o Francu Jezi*, ur. Marko Tavčar. Gorica: Goriška Mohorjeva, 1995.
 - Zwitter, Fran. *O slovenskem narodnem vprašanju*. Ljubljana: Slovenska matica, 1990.
-
- Александровский, И.С. «Язык' или ,наречие?»: полемика вокруг украинского языка в XIX в.» *Вестник МГОУ*, № 1 (2009): 46–53.
 - Бердяев, Николай. *Судьба России*. Москва: Изд-во МГУ, 1990.
 - Бочковський, О. *Вступ до націології*. Київ: Генеза, 1998.
 - Винниченко, Володимир К. *Відродження нації: історія української революції: марець 1917 р. – грудень 1919 р.: 3 тт.*, Київ-Відень, 1920.
 - Вовканич, Степан Й. *Національна еліта та інтелектуальний потенціал державотворення*. Львів: Комерційна академія, 1995.
 - Гелей, С. «Українська національна ідея – методологія державотворення.» *V: Українська політологія*, 15–43. Львів: Комерційна академія, 1995.
 - Горський, В. *Історія української філософії: курс лекцій*. Київ: Наукова думка, 1996.
 - Грицак, Я. *Нариси історії України: формування української модерної нації XIX–XX століття*. Київ: Генеза, 1996.
 - Дашкевич, Ярослав Р. «Перегук Віків: три погляди на минуле і сучасне України.» *Україна: Наука і культура*, 26/27 (1993): 44–78.
 - Діjak, Іван В. *Українська національна ідея: шлях до Великої України*. Київ: Б. м., 2005.
 - Жмир, В. *На шляху до себе: етно-соціологічна розвідка*. Київ: Демократичні ініціативи, 1995.
 - Жулинський, М. «Українська національна ідея в ідеологічній системі державотворення.» *Голос України*, 23. 11. 1995, 2.
 - Забужко, Ольга. *Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період*. Київ: Наукова думка, 1992.
 - Іванишин, В. *Нація, державність, націоналізм*. Дрогобич: Відродження, 1992.
 - Канак, Ф. «Національна ідея: поняття і принципи.» *Розбудова держави*, №11 (1994): 16–23.
 - Канигін, Ю. in З. Трачук. *Українська мрія*. Київ: Лексикон, 1996.
 - Карась, А. «Українська національна ідея.» *V: Політологія*, 342–57. Львів: Світ, 1994.

- Касьянов, Г. В. *Теорія нації та націоналізму*. Київ: Либідь, 1999.
- Кафарський, В. *Нація і держава: Культура, Ідеологія, Духовність*. Івано-Франківськ: Плай, 1999.
- Кирилюк, Ф. М., Антонечко, В. Г. in Б. А. Гаєвський. *Українська політологія: витоки та еволюція*. Київ: Варта, 1995.
- Колодій, А. *Нація як суб'єкт політики*. Львів: Кальварія, 1997.
- Кресіна, І. *Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: етнополітологічний аналіз*. Київ: Вища школа, 1998.
- Куліш, П. «Хутірська філософія і віддалена від світу поезія.» *Хроніка 2000*, № 3–4 (5–6) (1993): 110–47.
- Лісовий, Василь. «Що таке національна (українська) ідея?» *V: Націоналізм: антологія*. Київ: Смолоскип, 2000, 593–626.
- Лизанчук, В. *Завжди пам'ятай: ти Українець!* Львів: Мальва, 2001.
- Макаровський, І. *Національна ідея, політична ідеологія та культура*. Івано-Франківськ, с. п., 1996.
- Макарчук, С. *Український етнос: виникнення та історичний розвиток*. Київ: НМК ВО, 1992.
- Медведчук, В. *Сучасна українська національна ідея і питання державотворення*. Київ: Україна, 1997.
- Медвідь, Ф. «Взаємозв'язок національної і релігійної ідей в контексті релігійно-духовного життя України.» *Вісник УАДУ*, №1 (2003): 363–68.
- Медвідь, Ф. «Микола Міхновський як речник української національної ідеї.» *Мандрівець: наукові записки Національного університету „Києво-Могилянська Академія”*, №3–4 (32–33) (2001): 45–46.
- Медвідь, Ф. «Український етнос: екологічні реалії і перспективи.» *V: Церква і соціальні проблеми: екологія, економіка і християнська мораль: українська дійсність і перспективи*, 367–77. Львів: Місіонер, 2000.
- Медвідь, Ф. «Християнські засади української національної ідеї.» *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*, №3 (11) (1999): 91–94.
- Мединский, В. *О русском рабстве, грязи и «тюрьме народов»*. Москва: Олма Медиа Групп, 2010.
- *Націоналізм: антологія*. Київ: Смолоскип, 2000.
- Нагорна, Л. *Національна ідентичність в Україні*. Київ: ППІЕНД, 2002.
- Первольф, Осип О. *Славяне, их взаимные отношения и связи: 3 тт.*, Варшава: Типогр. К. Ковалевскаго, 1886–1890.
- Радевич-Винницький, Я. *Україна: від мови до нації*. Дрогобич: Відродження, 1996.
- Ребет, Л. *Теорія нації*. Львів: Державність, 1997.
- Реєнт, Олександр П. in Олександр С. Лисенко. *Українська національна ідея і християнство*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1997.
- Римаренко, Ю. І., Шкляр, Л. Є. in С. Ю. Римаренко. *Етнодержавознавство: теоретико-методологічні засади*. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001.
- Розумний, М. *Справа честі: алгоритми національного самоусвідомлення*. Київ: Смолоскип, 1995.
- Свідзінський, А. «Проблеми формування нації та держави в сучасній Україні.» *Універсум*, № 1–2 (63–64) (1999): 28–33.
- Сціборський, М. *Націократія*. Прага, 1936.
- Сергійчук, Володимир І. *Національна символіка України*. Київ: Веселка, 1992.
- Томенко, М. *Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії*. Київ: Українська перспектива, 1995.
- Фартушний, А. *Українська національна ідея як підстава державотворення*. Львів: НУ „ЛП”, 2000.
- Черненко, А. *Українська національна ідея*. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1994.

- Шкляр, Л. Е. *Этнос. Культура. Личность: философско-методологические аспекты исследования*. Київ: Наукова думка, 1992.
- Шморгун, О. «Основний зміст поняття 'українська національна ідея'». *Розбудова держави*, № 6 (1997): 10–19.
- Шпорлюк, Р. «Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII початку XIX ст.». *Україна: наука і культура* 25 (1991): 159–67.
- Ульянов, Николай И. *Замолчанный Маркс*. Франкфурт-на-майне: Посев, 1969.

Katerina Malšina, Jevgen Sinkevič

DIFFICULT PATH TO DEVELOPING THE IDEA OF A NATION IN THE 20TH CENTURY:
PROBLEMS IN FORMING A NATION IN SLOVENIA AND UKRAINE AS SEEN BY AN
UKRAINIAN HISTORIAN

S U M M A R Y

After the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) and the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, Ukrainian and Slovenian researchers became more interested in problems related to the formation of a nation. Their research was based on the view that a national idea was a common goal and the long-term strategy for the development of a society, whereas the political idea became the means of implementing the national idea, and the state-related idea the means of implementing the political idea. The affiliation of Slovenians (Fran Radešček) as well as Ukrainians (M. Draj-Hmara) to the national idea or to nationalism can be traced back even to the time before World War I.

Like the Austro-Hungarian Empire, the Russian Empire included Slavic nations. Yet in Russia, the Slavic nations represented the majority, which is why the nationalisation of people's awareness among the Poles, Ukrainians and Belarusians was much more intense than among the Austrian Slavs. In Austria-Hungary, the Germans and Hungarians were the majority nations. The considerable ethnic difference between them stimulated a broader cooperation of all Austrian Slavs under the ideological slogans of Pan-Slavism and its other variants.

The Austro-Hungarian Empire and the Russian Empire were both dissolved due to similar reasons. In Russia, the social factor prevailed, whereas in Austria, the national factor played a major role: the South Slavs accepted the idea of Yugoslavism, and the East Slavs turned to nationalism. Colonial nations that had already established their political organisations and military structures at the time each proclaimed their national sovereignty. These included: Poland, Czechoslovakia, the State of Slovenes, Croats and Serbs (SHS), Finland, West Ukrainian People's Republic and Baltic countries. The difference between the Slovenians and West Ukrainians on the one hand, and the Poles, Finns and Czechs on the other hand was that they failed to preserve their statehood.

In East Ukraine, the nation formation process had not yet reached the stage of the West Ukrainians at the beginning of the 20th century. This is why the consolidation of Ukraine during the fight for independence between 1917 and 1920 was not enough for achieving independence. The situation was similar on the territory of today's Slovenia in 1918.

The significance of this stage of the liberation movement during the process of the formation of the Ukrainian nation might have lain in the following: a) the uneven development of different parts of Ukraine was quickly levelled; b) the united nation actually started to become aware of themselves as a nation, and this awareness developed to the extent that the Bolsheviks could not dismiss; c) the Ukrainian nation learnt a lot from the experience of the existence of the Ukrainian People's Republic. Ever since then, the Ukrainian society has never again had any doubts on the necessity of having their own country. The Ukrainian Soviet socialist republic actually became the true successor of the Ukrainian People's Republic, raising the awareness of national state institutions and state symbols among the wider population. Patriotism was not only of ethnic, but also of state-forming nature.

The nation formation process in Slovenia evolved in a different way. The struggle for the recognition of Slovenians as an autonomous nation took place under the leadership of the Catholic and liberal and later also the socialist groups. The Slovenian state-forming process was already interrupted in its early

stage through the partition of Slovenia among four countries after World War I, which happened at the time when the national authorities had only just started to form under the conditions of total autonomy within the State of Slovenes, Croats and Serbs.

The years 1928 and 1929 became an important milestone in the national emancipation process of both Slovenians and Ukrainians. The political crisis in 1928 and the turnaround on 6th January 1929 in Yugoslavia led to the establishment of the authoritarian regime, and to a more intensive national unification and centralisation of the country. In the Soviet Union, the totalitarian system during the years 1928–1929 also began with Russification and prosecution of national cultural personalities. During 1932–1933, the regime even committed genocide over the Ukrainian nation. All this shows that the struggle of the nation-supporting Ukrainians was transferred from the political level to the cultural and educational sphere. The reaction of Slovenians to political pressure was similar.

The 70 years of Ukrainians' existence under the USSR had at least a few positive effects: 1) the unification of all ethnic Ukrainian territories under one Ukrainian (quasi-)state competence; 2) the simultaneous formation of the Ukrainian (quasi-)government structure and institutions, which became an important factor of the peaceful and entirely legitimate national self-determination upon the decline of the central authorities; 3) the formation of the Ukrainian national (quasi-)state elite; 4) through several decades, the multicultural and multi-ethnic population of the USSR had developed a certain "republican" patriotism that was also the basis for the national identity of the Ukraine's citizens.

Similar processes took place in the Slovenian society during the period of the second Yugoslavia: the formation of the national scientist and cultural elite, and its union with the political elite; the rise of the national consciousness in the 1980s; the leading role of the League of Communists of Slovenia during the decentralisation process of the League of Communists of Yugoslavia. Since both Slovenia and Ukraine were the most developed and advanced nations in terms of high technology and industry within their respective multinational federations, they economically supported the other parts of the federations; Ukraine was justifiably considered the "granary" of the USSR. Apart from the already mentioned reasons, there were also other motives for Slovenia and Ukraine to leave their respective federations. Both republics declared independence in the summer of 1991, reaching it almost without shedding any blood.

Regardless of its duration, intensity and particular historical circumstances, the formation of the Ukrainian and Slovenian nations followed a "scenario" that all European nations have in common. What was specific in Ukraine was not the content of the process, but rather the several ways of implementing this "scenario" on the Ukrainian territory.

It is different with Slovenians. Upon the establishment of the national country, the question as to whether the final stage of the Slovenian nation formation process has been reached or not has not yet been dismissed.